

PSIXOLOGIYANING FAN SIFATIDA SHAKLLANISH TARIXI

Axtamova Ferangiz G'ayrat qizi

Buxoro davlat universiteti tarix va yuridik fakulteti 5.1-PSIA 22 guruh talabasi

Axmedova Zarina Jamilovna

Psixologiya va sotsiologiya kafedrası o'qituvchisi

Psixologiya fan sifatida paydo bo'lgan Qadimgi Gretsiya va bugungi kunda ham dolzarb mavzu. Olimlarning risolalari va asarlari asosida insonning jamiyatdagi xulq-atvori, idroki, ongliligi va moslashish qobiliyatini o'rganish mexanizmlari, modellari va tizimlari ishlab chiqilgan. Keling, psixologiyaning qisqacha tarixini o'rganamiz, shuningdek, ushbu gumanitar fanning rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan mashhur shaxslar bilan tanishamiz.

Hammasi qanday boshlandi? Psixologiya fan sifatida qanday paydo bo'lgan? Darhaqiqat, bu soha falsafa, tarix va sotsiologiya bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda psixologiya biologiya va neyropsixologiya bilan faol aloqada bo'lib, dastlab bu sohadagi olimlar inson tanasida ruh mavjudligiga dalil topishga harakat qilishgan. Ismning o'zi ikkita lotindan kelib chiqqan: logos ("ta'lim") va psixo ("jon"). Faqat 18-asrdan keyin olimlar fanning ta'rifi va inson xarakteri o'rtasida eng nozik aloqani o'rnatdilar. Shunday qilib, psixologiyaning yangi kontseptsiyasi paydo bo'ldi - tadqiqotchilar psixoanalizni qurishni, har bir insonning xatti-harakatlarini o'rganishni, qiziqishlar, moslashuvchanlik, kayfiyat va hayot tanloviga ta'sir qiluvchi toifalar va patologiyalarni aniqlashni boshladilar.

S.Rubinshteyn va R.Goklenius kabi ko'plab buyuk psixologlar buni ta'kidladilar berilgan fan inson bilimida muhim ahamiyatga ega. Aqlning din bilan, e'tiqodning ma'naviyat bilan, ongning xulq-atvor bilan bog'lanishini azaldan tadqiqotchilar o'rganib kelishgan.

Psixologiyaning fan sifatida rivojlanishining barcha bosqichlari odamlarning xulq-atvori, xarakteri va malakasini o'rganadigan mutlaqo noyob sohani ishlab chiqqan buyuk aqllar, mutafakkirlar va faylasuflar bilan bog'liq. Tarix ta'limotning asoschilari Gippokrat, Platon va Aristotel - antik davr mualliflari va tadqiqotchilari ekanligini tasdiqlaydi. Aynan ular (albatta, turli vaqtlarda) xulq-atvor va maqsadlarda namoyon bo'ladigan temperamentning bir nechta turlari mavjudligini taklif qilishgan.

Psixologiya to'liq fan bo'lgunga qadar uzoq yo'lni bosib o'tdi va deyarli har bir mashhur faylasuf, shifokor va biologga ta'sir ko'rsatdi. Bu vakillardan biri Foma Akvinskiy va Avitsennadir. Keyinchalik, 16-asr oxirida Rene Dekart psixologiyaning rivojlanishida ishtirok etdi. Uning fikricha, ruh substansiya ichidagi substansiyadir. Aynan Dekart birinchi bo'lib "dualizm" so'zini kiritdi, bu jismoniy tanada bir-biri bilan juda yaqin hamkorlik qiladigan ruhiy energiya mavjudligini anglatadi. Aql, faylasuf ta'kidlaganidek, bizning qalbimizning namoyonidir. Olimning ko'pgina nazariyalari bir necha asrlar o'tib masxara qilinib, inkor etilganiga qaramay, u fan sifatida psixologiyaning asosiy asoschisiga aylandi.

Rene Dekart asarlaridan so'ng darhol Otto Kasman, Rudolf Goklenius, Sergey Rubinshyn, Uilyam Jeyms tomonidan yozilgan yangi risolalar va ta'limotlar paydo bo'la

boshladi. Ular uzoqqa bordilar va yangi nazariyalarni nashr eta boshladilar. Demak, masalan, V. Jeyms 19-asr oxirida klinik tadqiqotlar yordamida ong oqimining mavjudligini isbotladi. Faylasuf va psixologning asosiy vazifasi nafaqat ruhni, balki uning tuzilishini ham kashf etish edi. Jeyms biz sub'ekt ham, ob'ekt ham "yashashadigan" ikki tomonlama mavjudot ekanligimizni taklif qildi. Keling, Vilgelm Maksimilian Vundt va Karl Gustav Yung va boshqalar kabi bir xil darajada muhim olimlarning hissalarini ko'rib chiqaylik.

Sergey Leonidovich Rubinshtein - psixologiyadagi yangi maktab asoschilaridan biri. U 20-asr boshlarida Moskva davlat universitetida ishlagan, o'qituvchi bo'lgan va bir vaqtning o'zida ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Sergey Leonidovich Rubinshteynning asosiy hissasi ta'lim psixologiyasi, mantiq va tarixga qo'shildi. U shaxs turlarini, ularning temperamenti va hissiyotlarini batafsil o'rgangan. Aynan Rubinshteyn ma'lum bo'lgan determinizm tamoyilini yaratdi, bu insonning barcha harakatlari va harakatlari tashqi (atrofdagi) dunyo bilan bevosita bog'liqligini anglatadi. Izlanishlari tufayli u ko'plab medallar, ordenlar va mukofotlar bilan taqdirlangan.

Sergey Leonidovich o'z nazariyalarini keyinchalik muomalaga kiritilgan kitoblarda batafsil tasvirlab berdi. "Ijodiy havaskorlik faoliyati prinsipi", "Karl Marks asarlarida psixologiya muammolari" shular jumlasidandir. Ikkinchi asarida Rubinshteyn jamiyatni bir butun sifatida ko'rib chiqdi, bu esa undan keyin keladi bir tomonga. Buning uchun olim sovet xalqini chuqur tahlil qilib, chet el psixologiyasi bilan solishtirishi kerak edi.

Sergey Leonidovich ham shaxsiyatni o'rganish asoschisi bo'ldi, lekin hammaning afsuski, u ishni tugata olmadi. Biroq, uning hissasi mahalliy psixologiyaning rivojlanishini sezilarli darajada oshirdi va uning fan sifatidagi maqomini mustahkamladi.

Rudolf Goklenius fizika, matematika va tibbiyot fanlari doktori bo'lishiga qaramay, psixologiyadagi muhim bo'g'indir. Olim 16-17 asrlarda yashab, uzoq umri davomida ko'plab muhim asarlar yaratdi. Otto Kasman singari Goklenius ham kundalik hayotda "psixologiya" so'zini ishlata boshladi.

Rudolf Goklenius fizika, matematika va tibbiyot fanlari doktori bo'lishiga qaramay, psixologiyadagi muhim bo'g'indir. Olim 16-17 asrlarda yashab, uzoq umri davomida ko'plab muhim asarlar yaratdi. Otto Kasman singari Goklenius ham kundalik hayotda "psixologiya" so'zini ishlata boshladi.

Vundt nomi psixologiyada Jung va Rubinshteyn nomi kabi mashhur. Vilgelm Maksimilian 19-asrda yashagan va eksperimental psixologiya bilan faol shug'ullangan. Ushbu tendentsiya barcha psixologik hodisalarni o'rganish imkonini beradigan nostandart va noyob amaliyotlarni o'z ichiga oldi.

Vundt bizning ongimiz qanday ishlashini tushunishga harakat qildi, shuning uchun u ko'pincha tanadagi kimyoviy reaksiyalarni aniqlashga imkon beradigan tajribalar o'tkazdi. Aynan shu olimning ishi neyropsixologiya kabi fanning yaratilishi va targ'ibotiga asos solgan. Vilgelm Maksimilian turli vaziyatlarda odamlarning xatti-harakatlarini kuzatishni yaxshi ko'rardi, shuning uchun u o'ziga xos texnikani - introspektsiyani ishlab chiqdi. Vundtning o'zi ham ixtirochi bo'lganligi sababli, ko'plab tajribalar olimning o'zi tomonidan ishlab chiqilgan. Biroq, introspeksiya asboblari yoki asboblardan foydalanishni o'z ichiga olmaydi, balki faqat, qoida tariqasida, o'zining ruhiy hodisalari va jarayonlarini kuzatishni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, psixologik bilimlarning psixologik bo'lmagan ilmiy fanlar doirasida shakllanish davrida ruhning nomoddiy g'ayrioddiy sub'ekt sifatidagi fangacha bo'lgan g'oyalari o'tib ketdi; ong hodisalarini, inson tajribasini o'z-o'zini kuzatish asosida o'rganish foydasiga ruhning tabiati haqidagi savollarning spekulyativ yechimini rad etish; eksperimental psixologik tadqiqotlarni rivojlantirish zarurati shakllantirildi.

ADABIYOTLAR:

1. F.I.Xaydarov, N.I.Xalilova "Umumiy psixologiya"
2. F.Shodiyev "Umumiy psixologiya"
3. L.Y.Olimov, Mahmudova, Z.Axmedova "Umumiy psixologiya"
4. E.G'oziyev "Umumiy psixologiya"